

Fåglarna och naturen - en studiecirkel i ABF i Surahammar 1952

30 januari 1952. Vid fågelcirkelns andra möte var 15 "gröngölingar" närvarande. Då ytterligare 4 deltagare anmälts beslöts definitivt att dela cirkeln i två grupper...

Några fågelskivor spelades och gav illusion om vår och sommar. Göran Palm som skulle beskriva pilfinken var sjuk varför Hans Winsth ensam fick redogöra för såväl gråsparvens som pilfinkens vanor och ovanor.

Irene Strängberg var kvällens "frågemagister" och hade därvid så god hjälp av oss övriga, att Hasse nästan blev en ny Haglund (mannen som vet allt).

Under livliga diskussioner om fåglar i allmänhet och gråsparvar - pilfinkar i synnerhet gled tiden och klockan närmade sig 10 då mötet avslutades.

Vid loggen
Gerda Löf

Fågelcirkeln samlades till samkväm i Bruksgården lördagen den 4 okt. 1952.

Tillslutningen var så att säga man-grann. Per Löf hälsade samtliga välkomna, såväl cirkelmedlemmar som vår hedersledamot Jan Hendelberg. I sitt välkomnande inneslöt han även en påminnelse om att cirkelverksamheten firade sitt 50-års jubiléum. Och nämnde då bland annat dess stiftare Oskar Olsson.

Nämnt blev också hur cirkeln denna terminen skulle arbeta. Men då vi ej fritt kunde disponera samlingslokalen, utan tiden var begränsad, hänsköts frågan till Per Löf, Birger Andersson och Hans Winsth, att till cirkelns början, lägga upp nytt program och arbetssätt, för den kommande studie-säsongen.

Ja, sedan var det Jan Hendelbergs tur. Han berättade och visade bilder, dels från en fjällvandring och dels från fågelstationen på Öland. Där han på sistnämnda plats också fann den för Sverige nya fågeln, svarthuvad sparven. Ja, allt var intressant och lärorikt för oss alla. Synd bara att tiden var så knapp, vi hade kunnat höra mera.

Det var dags för det kullinariska, thé och medhavda smörgåsar smakade oss alla gott.

Därefter berättade Birger Andersson om fåglar han sett och studerat under den gångna våren och sommaren. På "tippen" där han haft sitt så kallade observatorium, har han tillbringat många timmar. Oftast inkrupen i en rishög bland näsvisa råttor och många andra obehagliga småkryp.

Mest sade sig Birger ha intresserat sig för vadarna, men samtidigt fått se många andra fåglar så att säga på köpet. Ja, det var många trevliga studier han hade att berätta.

Den trevliga samvaron avslutades och vi enades om att i fortsättningen återupprepa dessa trevliga sammankomster med ej för långa mellanrum

6 - 10 - 1952
Alfhild Bodin

Teckningar: Edvin Brask

Cirkelledaren Per Löf med studieplanen under armen.

Den fågel- och djurvänlige Hasse! (Winsth).

Nämnas kan att det var i denna studiecirkels spår som sedan Surahammars biologiska förening bildades år 1954. "Loggboken" med korta berättelser från sammankomsterna samt några foton och teckningar finns bevarad i föreningens arkiv.

Jättemusseron *Tricholoma colossus* påträffad i tjäderskogen

Tom Sävström

Ett par dagar efter hemkomsten från tickträffen i Långban i Värmland, närmare bestämt den 16/9 1997 besökte jag skogen där jag i april brukar gå på tjäderspel, nu för att främst söka efter taggsvampar. Vi hade i Surahammars svampgrupp (SSG) uppmärksammat att 1997 var ett något bättre år för "taggisar", och då i jämförelse med de två tidigare åren.

En tjäderspelsbiotop utgörs som bekant, oftast utav en mosaikartad barrskog med lavklädda hållmarker med inslag av mossar och kärr. På mig har denna biotop gjort starkt intryck, till vilket åtskilliga aprilnätter i tjädergömslet, sannolikt bidragit.

Men den tämligen öppna och lättframkomliga biotopen är också trevlig att inventera svamp i. Gjorde några fynd av skarp dropptaggsvamp *Hydnellum peckii* och tratt-taggsavamp *Phellodon tomentosus*, båda tillhörande de vanligare taggsvamparna. Innan jag kom fram till tjädrarnas spelplats noterades också ett fint bestånd med rödgul trumpetssvamp *Cantharellus lutescens* i en kärrkant och på en granrotvältas rötter växte den skarpsmakande bävermusslingen *Lentinellus castoreus*.

I en spricka på en berghäll som sticker ut som en udde i en tallmosse, en av tjädrarnas favorithällar, stack det upp

Jättemusseronen var ett överraskande svampfynd 1997. Teckning: Tom Sävström.

Den tjäderspelsbiotop där *T. colossus* hittades bör undantas från skogsbruk. Foto: Lennart Eriksson.

en mäktig, mörkt rödbrun svamphatt, vars yta var "smyckad" med renlav och jordrester. Där fanns ett exemplar som reflexmässigt togs upp för närmare studium. Den var stor, tung (uppskattningsvis närmare kilot) och kompakt och hade rosafärgade lameller.

Morgonen därpå visade jag upp svampen för Lars Bsenko som misstänkte att det var en jättemusseron som hittats (jubel!), vilket senare också bekräftades mikroskopiskt. Den är sällsynt och rödlistad (H 3). I Västmanland är detta det andra redovisade fyndet av jättemusseronen, det tidigare är från år 1948 på Vallby friluftsmuseum Eriksberg, E Narfström (UPS), vilket omnämns i Västmanlands svampar (1990). Det fyndet gjordes den 18 september, så det är nästan på dagen 49 år mellan observationerna.

Fyndlokalen i Surahammars kommun var för några år sedan hotad av

gallring, men tillsammans med skogsvaktaren Alf Johansson på Stora märkte jag ut ett område kring själva spelcentrum som lämnades orört. Därmed är det fortfarande ett av traktens största tjäderspel och numera också växtplats för traktens största? svamp, Kjempeusseron, för att använda det norska namnet. Slutavverkning, gödsling och kalkning bör undvikas i skogsbestånd där arten förekommer, (Bohlin 1997).

Det är inte var dag som man påträffar hotklassade musseroner i markerna, men kanske har några av dem haft ett bra år 1997. Tecken tyder på det då vi i SSG även funnit lakritsmusseron *Tricholoma apium* (Hänsynskrävande) på fyra lokaler under hösten. Också den växer i tämligen opåverkade lavtallskogar, en biotop som ibland framställs som karg och artfattig, men hur det än förhåller sig med den saken, överraskningar bjuder den på - för både ornitolog och mykolog.

Beskrivning av *T. colossus*-fyndet

L. Bsenko Herb: 97-3935.

Hatt: 13 cm bred, välvd, svagt klabbig i kanten, brun till ockrabrun med ljusare fläckar i kantzonen, ej inväxt trädig.

Lameller: Urnupna, svagt bukiga till raka, ljus beigebruna, sedd från undersidan med rosa reflex.

Fot: 7 cm hög, upptill 4 cm tjock, avsmalnande mot basen, översta delen (ca 1 cm) vitaktig, nedanför med skarp gräns mot den rödbruna färgen, med velumavlagring, spetsen på basen åter ljusare.

Kött: Tjockt, upp till 2 cm ovan lamellerna, vitaktigt, i snitt rosa. Lukt: svag. Smak: mild, ej mjölatad.

Citerad litteratur:

Västmanlands svampar (Kaufmann m.fl. 1990).

Rödlistade svampar i Sverige. Artfakta (ArtDatabanken 1997)

Sett och hört i markerna

Mikael Leppälampi

Så är det dags att summera fågelåret 1997. Ett år som vi säkert kommer att minnas ur väderynypunkt, främst de rekordvarma månaderna juli och augusti. Av alla rapporter som kommit in har jag valt ut de bästa bitarna, annars hade hela Mergus behövts i anspråk.

Sammanställningen börjar med **tretåig hackspett** som sågs vid Ulvramen 3/1, senare också vid Strutmossen 4/10. Ulvramens aspskogar har även gästats av den mycket sällsynta **vittryggiga hackspetten** 5/1.

2 mindre sångsvanar fanns med bland rastande sångsvanar vid Storängen 8/3, vid Lisjö ängar fanns 1 ex. den 1/4 och vid Gnien 1 ex. 3/4. Den 13/3 flög en **havstrut** över Gnien där också en gammal **bläsgås** rastade under hela april. En **spetsbergsgås** sågs vid Gnien 1-2/4, 1 ex. vid Lisjö ängar 16/5 och 2 ex. på samma lokal 23/5, och 21 ex. sträckte över Stenramen 17/9.

Vid Östersjön kunde man se 175 **storskrakar** fiska den 6/4. **Jordugglan** jagade över Lisjö ängar 20/4 och vid Gnien 30/4. I våra större sjöar kan **sjöorre** gå ner och rasta vid dåligt väder under sträcket, som vid bl a Östersjön 9 ex. 25/4, St Nadden 6 ex. 9/5, Östersjön 4 ex. 10/5 och vid Gläpen 5 ex. 24/10.

Under vår-höst sågs en hybrid **vit-kindad gås** (en korsning kanada- och

vitkindad gås) tillsammans med kanadagås vid Västersjön, Lisjö och Gnien. Den 3/5 rastade 105 **ljungpipare** på Turkie ängar och vid Högbymaden fanns 6 **småspov** 10/5. Den 12/5 på natten hördes **dvärgbeckasinen** spela vid Västersjöns pumpstation och 13/5 vid bryggeriängen, Gnien.

Spel av **dubbelbeckasin** var det vid Sörbyängen, Gnien 15/5. Den 25/5 låg ett **snatterandspår** i Norrsjön, 11/6 varnade en **snatterand** (hona) vid Lisjö ängar. Möjligen var det häckning, men inga ungar sågs. Vid sitt kända häckningsområde sågs **ängshökspåret** under maj månad.

Kommunens första häckning av **grågås** konstaterades vid Lisjö ängar i somras. **Skrattmåskolonin** (ca 235 bon) var åter tillbaka vid Turkiesjön i Seglingsberg, efter att ha varit borta något år som sjön varit torrlagd. I skydd av alla måsarna lyckades bl a **smådopping**, **rörhöna**, **skedand** och **årta** genomföra häckning.

Endast 2 ex. **flodsångare** hördes sjunga i somras, 1 ex. vid kanalbanken, sura 2/6 och Lisjö ängar 1/7. Ingen

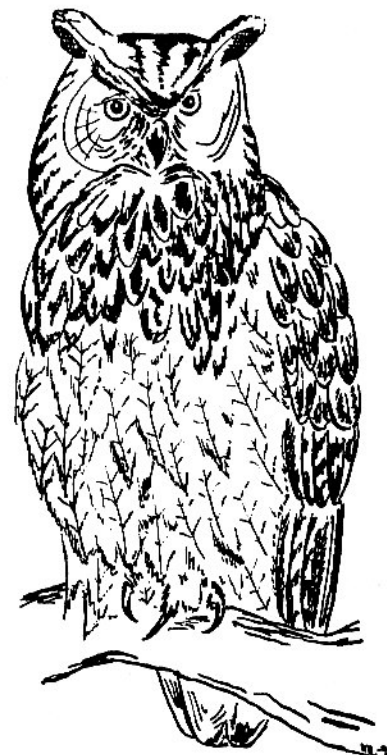
kärrsångare hördes! Av 8 sjungande **rosenfinkar** i kommunen fanns 6 ex. runt Sura bruk. Även **näktergalen** hördes med 4 ex. vid tippenområdet. Den 11/6 "snärpte" en **kornknarr** söder om Brinken och 22/6 1 ex. vid Storängen.

Morgonen den 3 juni flöjtade en **sommargylling** vid Skyttorps sumpskog. Den 2/6 hördes den första **småfläckiga sumphönan** vissla vid Kohagen, det var början till en riktig "småfläckig"-sommar. Hela 16 ex. hördes! Bl a 6/7 vid Magsjön med 4 ex., 8/7 i Norrsjön 3 ex. och 1/7 vid Gnien 5 ex. Vaktel (2 ex.) ropade vid Gnien 15/6, 1 ex. vid Storängen 15/6-7/7 och i Olberga 1 ex. 22/6.

Under juninätterna kunde man höra **rapphönan** ropa vid Sörhagen, Olberga. **Trädlärkan** hördes sjunga vid Svallbacken, Rövalls mossen 14/6, vid Täkten 23/6 och över hyggerna vid Sandtorp 25/4. **Kattugglan** fick fram en unge vid Olberga och 4 ungar i Kohagen. Ett **berguvspår** och två par **lappuggla** häckade i kommunen. Ingen hornugglehäckning är rapporterad!

Kvällen den 22/6 upptäcktes årets "höjdare", en vilseflugen gammal **sumpvipa**, (som kommer ända från Irak), vid Turkiesjön. Fyndet var det andra i Sverige någonsin. På plats vid rätt tidpunkt fanns Ralf Lundmark! Från hela Sverige vallfärdade fågel-skådare för att titta på vipan, som stannade i tre dagar innan den lämnade våra trakter. Den upptäcktes senare vid Örebro och slutligen vid Getterön utanför Varberg.

1 juni hördes ett 10-tal **nattskärror** spela på skogen, bl a 5 ex. runt Timmermossen. Två par **svart rödstjärt** sågs vid Virsbo bruk. Ena paret fick ut 5 ungar 25/6. **Tornfalksparet** häckade även under 1997 i virsbotrakten. En **berguv** satt och spanade i en trädtopp i strandskogen vid Nordanö, Virsbo, den 2/7. En uv flög över Stormossen 4/10 och en satt i ett träd mitt inne i sura (knapertäppan) i oktober.

BERGUV HÄCKADE MED ETT PAR I SURA KUN - 37

Teckning: Mikael Leppälampi

En **stenknäck** uppehöll sig vid Annehill 13/7 resp. 25/7. Även vid sura herrgård fanns 1 ex. den 2/4. Vid engelska parken vid Seglingsbergs Gård sågs en **turkduva** 30/7. **Bändelkorsnäbb** har observerats mer den gångna hösten än tidigare, bl a 2 ex. Åliden 30/8, 1 ex. Gnien 28/9, 1 ex. Turkie ängar 4/11 och 1 ex. vid Källdalen 15/11.

Dvärgmåsa

Mellan den 31/8 - 1/9 rastade en **myrsnäppa** Högbymaden, där också en **dvärgmåsa** sågs 31/8.

Storskarv

Silltrut (7 ex.) sträckte över Gnien 11/9 och över Åliden i Ramnäs flög 4 **gravänder** 13/9. En **ortolansparv** sågs vid Högbymaden 8/9 samt en **videsparv** 19/9. Vid Gnien sågs en **aftonfalk** den 8/9, en sträckande **pilgrimsfalk** den 11/9 samt 9 sträckande **tornfalkar** den 19/9. I duggregn kom en **havsörn** flygande över Surahammar den 12/9. Den 4/10 flög en **havsörn** över Brännmossen.

Brunsiska, en engelsk ras av vår gråsiska, har upptäckts vid småfågelutfodringarna i vinter, bl a 1-7 ex på Åliden 26/11-4/1, 1 ex sura 27/11 samt 1 ex vid Åsenlund i börja av september.

Storskarven börjar göra intrång i kommunen! Den 18/9 fanns 1 ex. vid Sörsjön och 5 ex. sträckte över Gnien 21/9. Den 7/10 sträckte en stor flock **bergand** (95 ex) vid Gnien. Vid Trugsbo sågs **gråspetten** på talg i början av oktober och 1 ex vid Rävsnäsudden 12/10 samt 1 ex vid Dalbacken 26/10. Tre **skäggesar** fanns nere vid Gnien 12/10 och en stor flock **vinterhämppling** (23 ex) vid Högbymaden 24/10.

Vid Seglingsbergs badplats fanns en stor flock **storskrak** (75 ex) kvar den 20/12. I ån vid sura herrgård kunde man se en **svärta** (hona) simma omkring 22/12.

Slutligen några rapporter från det nya året. I ån norr om Seglingsberg finns nu **knipa**, **gräsand**, **knölsvan** och **sångsvan** att titta på.

Stort TACK till Er som bidragit med rapporter till sammanställningen!

I Gläpen låg en **salskrak** 2/11. En ung **jaktfalk** sågs vid Virsbo flygfält 3/11 och vid Felingen en **snösiska** 17/11.

Sångsvan med halsring

17 maj 1997. En ung sångsvan i flock om 30 svanar på invallningen i Lisjö har blå halsring med nr. 6S37. Jag rapporterade den till Danmarks Miljöundersökelse. Därifrån fick jag till tack sammanställning av data om fågeln:

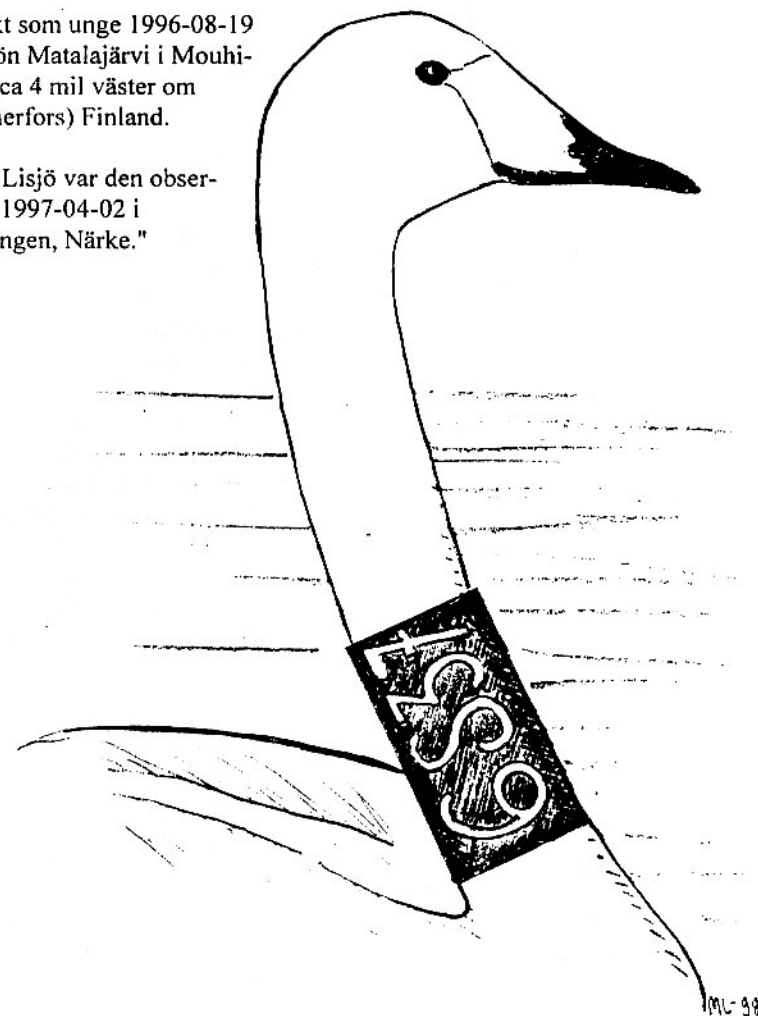
De svanar vi ser i våra trakter har tydligen ett mycket spritt geografiskt häckningsområde.

Arne Persson

Teckning: Mikael Leppälampi

"Märkt som unge 1996-08-19 vid sjön Matalajärvi i Mouhijärvi (ca 4 mil väster om Tammerfors) Finland.

Innan Lisjö var den observerad 1997-04-02 i Tysslingen, Närke."

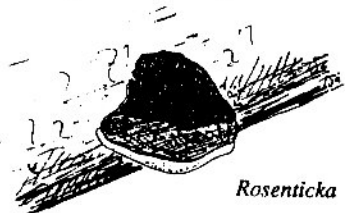
Många ovanliga och överraskande tickfynd 1997 i Surahammars kommun

År 1997 blev sammantaget ett bra svampår, inte minst vad gäller tickor. Vi har hittat ett flertal intressanta och i vissa fall överraskande fynd i kommunen. I Sverige har man nyligen passerat 200 arter, av dessa har vi funnit 111 i vår kommun. Det finns ytterligare arter som vi bör kunna finna i hemmamarkerna, så här finns goda möjligheter att få känna upp-täckarglädje.

Rosenticka *Fomitopsis rosea* (Alb. Sc-hw.:Fr.) Karst. Surahammars kommun, Ramnäs Fg. H4 (Hänsyns-krävande). 1997-08-16, Leg. / Det. Tom Sävström. Ny art för Surahammars kommun.

Små hovformade fruktkroppar, svart på hattytan, porer rosafärgade. Kött korkartat, rosafärgat, även på äldre fruktkroppar. Den kan påminna om små klibbtickor. Förekommer i olik-åldriga, under lång tid orörda skogar med grova lågor av gran, som den be-höver kontinuerlig tillgång till. Det tillståndet kan sägas råder på den lokal i ramnästrakten där jag fann den i somras. Inom samma område före-kommer gräddticka, ullticka och köt-ticka.

Huvudutbredningen ligger tydligt norr om den biologiska norrlandsgränsen, söder därom är den mycket sällsynt och funnen nästan enbart i skyddade områden. Rosentickan har svårt att sprida sina sporer och det är viktigt att lokalen i Ramnäs ej utsätts för skogs-bruksåtgärder. Markägare är Stora.

Rosenticka

Ostticka *Skeletocutis odora* (Sacc.) Ginns. Surahammars kommun, Sura Fg. H2 (Sårbar). 1997-09-03, Leg. Tom Sävström Det. Tuomo Niemelä Finland. Andra fyndet i Surahammars kommun. Tidigare funnen på asp vid L Målsjön av Ralf Lundmark.

Ett fint och intressant skogsområde finns på strömsholmsåsen mellan Slagghögarna i söder och Hedvalls-bron i norr. Ett stycke norr om Slagghögarna växer tämligen grov barrskog med inslag av lövträd som björk, rönn, sälg och asp. Här växer ostticken på undersidan av grov granlaga. Lik-som rosentickan är också ostticken en nordlig art som är ovanlig i södra del-en av landet.

De lokaler i våra trakter där ostticken nu är känd bör helt undantas från skogsbruksåtgärder. Markägare i ovan beskrivna fallet är Surah. kommun.

Oligoporus folliculocystidiatus

(Kotlaba & Vampola). Surahammars kommun, Sura Fg. Djupeboskogen. Ny art för Västmanland. 1997-01-19, Leg. Lars Bsenko & Tom Sävström Det. Klas Jaederfeldt & Åke Strid.

Ibland framförs från forskarhåll att vi långt ifrån har upptäckt alla arter av t.

ex insekter som lever på planeten jorden. Men hur är det med svamp i det avseendet mån tro? Till stor-svamparna räknas alla arter större än 1 mm. Bland dessa finns säkerligen nya och tidigare ej kända arter kvar att upptäcka.

Det visar i någon mån fyndet av denna ticka som Lars och jag hittade under en inventeringstur i januari i Snef-ringdelen av Djupeboskogen, strax utanför det nuvarande naturreservatet.

Nu var det inte första fyndet i världen, men väl det fjärde. Typmaterialet är från Tjeckien och beskrevs så sent som 1993. Dessförinnan hade den sammanblandats med andra liknande arter. Under 1997 görs plötsligt tre fynd av arten, två i Sverige (Norr-botten och Surahammar) och ett i Fin-land.

Det är en liten resupinat alt. hatt-bildande ticka, vit till gulaktig. Vårt fynd växte på en markliggande björk-gren i gammal mossig grandominerad skog med enstaka björk. Kollekt finns nu på Riksmuséet.

Har en gång en ny art uppmärk-sammats brukar flera följa därpå. Om det blir så med *Oligoporus folliculo-cystidiatus* får framtiden utvisa.

Gropticka *Oligoporus guttulatus* (Peck) Gilbn. & Ryv. Surahammars kommun, Ramnäs Fg. Sandtorp öster ut. H3 (Sällsynt). 1997-08-25, Leg. Det. Tom Sävström Conf. Klas Jaederfeldt.

Första fyndet för Västmanland.

En ettårig vitaktig hattbildande ticka, halvcirkelformad med en avsmalnande fotlik basaldel. Porer 4-6/mm. På hatt-kanten och porytan vanligen med gro-par bildade av vätskedroppar (därav det svenska namnet). Groptickan har ett saprofyiskt levnadssätt och lever alltså på död ved, främst gran, där den förorsakar brunröta. Fruktkropps-bild-ningen kan variera år från år.

Jag fann den i fuktig barrskog med enstaka björk, växande med 3-4 frukt-kroppar på sågytan av mossig, murken granstubbe.

Arten är funnen på ett 40-tal lokaler i Sverige, där den förekommer i den södra halvan av landet. I Europa följer den granens utbredning men är över-allt sällsynt.

Dessutom redovisar Ralf Lundmark två fina fynd som han gjort under hösten 1997, nämligen **Apelticka** *Tyromyces fissilis* och **Fläckporing** *Antrodia albobrunnea*. Apeltickan hit-tades på asp i Dödhagen i Lisjö och Fläckporingen på tall-låga i JanOls skogen. Båda arterna är nya för Sura-hammars kommun.

Juldagen 1997/Tom Sävström

Citerad litteratur:

- Tickor i Sverige (1996), Olofsson D.
- Rödlitade svampar i Sverige, Artfakta. ArtDatabanken 1997.
- Svampar, en fälthandbok. Ryman/-Holmåsén. 1984.